

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сукмановська Л. М.

ВСТУП

У сучасних умовах Україна, будучи правовою, демократичною та соціальною державою на шляху прогресу, активно працює над створенням належних організаційно-правових умов для повного забезпечення та захисту прав дітей. Цей процес євроінтеграції вимагає модернізації національної системи захисту прав дитини, що відбувається на тлі реформ та соціальних перетворень та воєнного часу в країні. Українське суспільство потребує ефективності у забезпеченні прав дітей та створенні необхідних умов для їх повної реалізації. Ключова роль у цьому процесі належить ефективному функціонуванню системи суб'єктів, відповідальних за забезпечення та захист прав дитини. Досконалість цієї системи стане одним із визначальних чинників для успішної інтеграції України до Європейського Союзу.

У сучасних умовах суспільство продовжує стикатися з низкою деструктивних явищ, що становлять загрозу для благополуччя дітей. Це, зокрема, включає широкомасштабне вторгнення 2022 року та збройну агресію зі сторони росії на територіях нашої держави, що триває четвертий рік; незаконний вивіз українських дітей до російських територій та умисне їх утримання. У зонах бойових дій діти гинуть, зазнають катувань й отримують серйозні поранення, що можуть призвести до інвалідизації. Зафіксовані випадки, коли українських дітей росіяни змушували стати солдатами, що підвищує ризики травмування, спричиняє шкоди іншим. Недостаток їжі, особливо серед збіднілого населення, призводить до послаблення імунної системи у дітей. Несприятливі житлові та санітарні умови сприяють розповсюдженню інфекційних захворювань. Недостатня кількість медикаментів, медперсоналу та якісних медичних послуг збільшують рівень захворюваності дітей у воєнний час. Багато дітей під час війни втрачають батьків, рідних, друзів. Діти, які стали сиротами, іноді змушені жити на вулиці, де ризик опинитися в рабстві, почати вживати наркотичні засоби чи алкоголь є високим. Під час війни батьки постійно зосереджені на виживанні, тому приділяють менше уваги дітям, які

самостійно шукають сенс у складних реаліях¹. Сюди ж відносяться: домашнє насильство, жорстоке поводження, неналежне виховання, залучення до проституції, схиляння до вживання психоактивних речовин (алкоголю, наркотичних засобів, психотропних речовин), торгівля дітьми та ін. Усі ці негативні явища у соціумі свідчать про системні порушення прав дитини, що вимагають комплексних заходів з боку держави та суспільства.

Проблема захисту прав дітей залишається гострою, оскільки у сучасному світі діти продовжують бути об'єктом різноманітних форм насильства та експлуатації. Таким чином, забезпечення та захист дитячих прав є багатоаспектним явищем, яке вимагає посиленої уваги та ефективного міжвідомчого реагування.

Науковим підґрунтям даного дослідження стали праці багатьох учених-правознавців, таких як: Ю. Битяк, І. Бандурка, А. Грищук, О. Джафарова, О. Дручек, Р. Зуєв, В. Крижановська, Л. Красицька, Н. Крестовська, О. Ковальова, Л. Кожура, К. Левченко, Н. Лесько, О. Мердова, В. Нагорна, О. Негодченко, Р. Опацький, Н. Опольська, Н. Плахотнюк, О. Паньчук, О. Рябченко, Т. Сироїд, С. Саблук, А. Строган, Г. Толкачова, Н. Філіпова, О. Черномаз, Р. Шаповал та ін.

Актуальність наукового дослідження зумовлена низкою чинників. По-перше, вона пов'язана з особливостями формування системи суб'єктів, відповідальних за забезпечення й захист прав дітей в Україні. По-друге, ця тема є важливою через існуючі недоліки у чинному законодавстві в зазначеній сфері. По-третє, актуальність підкреслює діяльність державних органів, що мають специфічні повноваження у цьому напрямку. Особлива увага в роботі приділяється аналізу функціонування підрозділів Національної поліції України, яка є провідним суб'єктом у сфері забезпечення й захисту прав дитини.

Метою даної праці є, опираючись на законодавство та наукові розвідки, провести аналіз нормативно-правового забезпечення захисту прав дітей, а також діяльності суб'єктів, що діють у сфері забезпечення та захисту прав дитини в Україні в умовах війни.

1. Аналіз забезпечення захисту прав дитини в Україні на законодавчому рівні у часи війни

Внаслідок еволюції світового співтовариства маємо можливість констатувати, що в основі регулювання суспільних відносин знаходяться міжнародні правові акти, що перебувають у якості стабілізатора існування людства. Найважливішими у системі цих актів є

¹ Вплив війни на дітей. Музей воєнного дитинства. Електронний ресурс. URL: <https://warchildhood.org/ua/impact-of-war-on-children/>

міжнародні правові акти в сфері захисту прав людини. Науковою спільнотою вони названі як наріжні блоки побудови цивілізованого соціуму або ж міжнародні стандарти. Міжнародні нормативні правові акти є правовим базисом необхідного забезпечення й захисту людей, у тому числі дітей².

Після Другої світової війни міжнародне співтовариство прийняло кілька правових актів, що визначають статус дітей та закріплюючих зобов'язання держав і соціуму перед ними.

Перший із даних актів – Декларація прав дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року. Вона чинить вплив на політичний напрямок діяльності багатьох урядів світових країн. Основний посил декларації – «людство повинне надати дитині все те найкраще, що воно має». Декларацією проголошено 10 правових й соціальних постулатів щодо захищеності та благополуччя дітей. Проголошено заклик до батьків, окремих осіб, громадських організацій, влади та урядів з приводу визнання викладених у ній прав, свобод та можливостей³.

Необхідність охорони дітей також була закріплена Міжнародним пактом про громадянські та політичні права 1966 року, Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права 1966 року, документах таких спеціалізованих інституцій як ООН, МОП, ЮНЕСКО, ВОЗ та ін. Так, статтею 24 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права закріплено норму щодо недискримінації дитини за будь-якими ознаками, а також право дитини на громадянство. Статтею 10 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права закріплено особливі заходи із захисту дітей від будь-якої дискримінації за ознакою сімейного стану чи будь-якою іншою ознакою, а також захисту дітей та підлітків від економічної та соціальної експлуатації, свободу від застосування їх праці у сферах шкідливих для здоров'я.

Правовим базисом визначення походження дитини являються норми Європейської конвенції про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом (1975 р.). Відтоді походження кожної дитини, народженої не у шлюбі, засвідчуються шляхом добровільного визнання батьківства батьком чи встановлюється у судовий спосіб. Закріплено обов'язок батьків дитини, народженої поза шлюбом, утримувати цю дитину на рівні із дитиною, народженою у шлюбі.

² Лінник Н. В. Історичні передумови захисту прав і свобод дитини на різних етапах розвитку суспільства. Університетські наукові записки. 2006. 2(18). С. 41-45.

³ Гончаренко О. П. Міжнародно-правове регулювання прав дитини в Україні. Юридична Україна. 2009. № 2. С. 2-6.

Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми (1980 р.) теж являється міжнародним актом, ратифікованим Україною. Вона містить поняття «дитина», під яким розуміється особа будь-якого громадянства, що не досягла 16-річного віку.

Поняття про захист та комфорт дітей як чинники, що повинні бути враховані, (у тому числі під час передання їх на виховання чи усиновлення) містяться у Декларації ООН про соціальні та правові принципи (1986 р.). Відтак, кожною державою повинно бути приділено увагу щодо благополуччя сім'ї та дитини.

20 листопада 1989 року Генеральною Асамблеєю ООН була прийнята Конвенція про права дитини⁴. Нею утверджено визнання дитини частиною людства, недопущення її дискримінації. Закріплені міжнародні стандарти із захисту дітей від зневаги і образ, акцентована увага на культурних, політичних, економічних правах дитини. Права дитини умовно поділені на три групи:

1) щодо забезпечення: права володіння певними речами, отримування певних послуг і доступу до ім'я, громадянства, медичного догляду, освіти, відпочинку, ігор, опікування інвалідами, сиротами, біженцями);

2) щодо захисту: від дій, що завдають дитині шкоди (від розлучення з батьками, залучення до воєнних дій, комерційної, економічної чи сексуальної експлуатації, фізичного або психічного знущання);

3) щодо участі: дитину повинні вислухати під час приймання рішення стосовно її життя, можливість прийняття рішень у житті соціуму, підготовки до самостійного життя, свобода думки та слова, вибору культури, релігії, мови⁵.

Конвенція проголошує пріоритет інтересів дитини над інтересами держави, суспільства, релігій, сім'ї, а також важливість спеціального піклування держави та суспільства про соціально-незахищених груп дітей (сироти, особи з інвалідністю, біженці, правопорушники та ін.). Основна ідея акту – найкраще забезпечення інтересів дітей. Норми Конвенції закріплюють 4 основні вимоги щодо забезпечення прав дітей: виживання, розвиток, захист і забезпечення активної участі в суспільному житті.

⁴ Конвенція Організації Об'єднаних Націй «Про права дитини» від 20.11.1989 р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Електронний ресурс. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

⁵ Конвенція Організації Об'єднаних Націй «Про права дитини» від 20.11.1989 р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Електронний ресурс. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

З метою привернення уваги світової спільноти до положень Конвенції ООН у 1990 році проводилась Світова зустріч в інтересах дітей на найвищому рівні. Учасники зустрічі прийняли Всесвітню декларацію про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей, а також План дій щодо реалізації декларації на 90-ті роки.

1993 року було прийнято Гаазьку конвенцію про захист дітей та співробітництво у сфері міждержавного усиновлення задля гармонійного розвитку дітей, забезпечення необхідності зростання у сімейному оточенні, у щасті та розумінні. Конвенція була прийнята задля утвердження гарантій з дотримання прав дітей при проведенні усиновлення, впровадження системи взаємної міждержавної співпраці щодо недопущення випадків викрадення й торгівлі дітьми⁶.

У 1995 році в Україні прийнято Закон «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», на підставі якого створено служби у справах дітей як окремі структури, на яких покладено функції із вирішення питань соціального та правового захисту прав дітей, подолання бездоглядності і безпритульності дітей, профілактики правопорушень в дитячому середовищі.

Конституція України від 28 червня 1996 року декларує, що державою визначаються та гарантуються права і свободи людини згідно із загальноприйнятими нормами. Основний Закон відповідає міжнародним правовим актам у напрямку захисту прав людини, у тому числі Конвенції ООН про права дитини⁷.

Важливими кроками у нормативно-правовому забезпеченні прав дитини в Україні було прийняття низки Законів: Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993 р.), Закон України «Про фізичну культуру і спорт» (1993 р.), Закон України «Основи законодавства про охорону здоров'я» (1992 р.), Закон України «Про професійну (професійно-технічну освіту» (1998 р.), Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (1999 р.), Закон України «Про позашкільну освіту» (2000 р.), Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» (2000 р.), Закон України «Про охорону дитинства» (2001 р.), Закон України «Про державну соціальну допомогу інвалідам дитинства та дітям-інвалідам» (2001 р.), Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2001 р.), Закон України «Про попередження насильства в

⁶ Гончаренко О. П. Міжнародно-правове регулювання прав дитини в Україні. Юридична Україна. 2009. № 2. С. 2-6.

⁷ Волинець Л.Д. Права дитини в Україні: проблеми та перспективи. Логос, К., 2000. 75 с. С. 18.

сім'ї» (2001 р.), Сімейний кодекс України (2002 р.), Закон України «Про соціальні послуги» (2003 р.)⁸.

На думку Н. Коломосьць важливе значення для правового забезпечення прав дитини на національному рівні має імплементація упродовж 2001-2010 р.р. нормативних актів, прийнятих: а) Радою Європи. Це: Європейська соціальна хартія (1996 р.), Конвенція про кіберзлочинність» (2001 р.), Конвенція щодо протидії торгівлі людьми (2005 р.), Конвенція про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення (2007 р.); б) Європейським Союзом: Хартія Європейського Союзу про основні права (2000 р.); в) Міжнародною організацією праці: Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999 р.)⁹.

Одним із ключових стратегічних міжнародних документів для України на найближчий період є Стратегія Ради Європи з прав дитини на 2022-2027 роки «Права дитини на практиці: від стабільної реалізації до спільного новаторства» в рамках Плану дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» на 2023-2026 роки, спрямована на просування захисту та заохочення прав дитини по всій Європі.

Законодавчим актом, який закріплює в Україні норми, направлені на захист прав дітей, являється Цивільний кодекс України (2003 р.), яким встановлюється «особистими немайновими благами, які охороняються цивільним законодавством, є: здоров'я, життя, честь, гідність» (стаття 201), передбачається право на «поновлення порушеного права, а також відшкодування моральної шкоди, завданої його порушенням» (стаття 276), «спростування недостовірної інформації» щодо фізичної особи» (стаття 277). Статтею 288 «забороняються будь-які форми фізичного чи психічного тиску на фізичну особу, втягування її до вживання спиртних напоїв, наркотичних та психотропних засобів, вчинення інших дій, що порушують право на свободу»¹⁰.

В українському законодавстві санкції за порушення прав дітей містяться у Сімейному, Кримінальному, Цивільному кодексах, а також Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Іншими прийнятими в Україні законодавчими актами щодо закріплення правового статусу дітей були: Закон України «Про

⁸ Кравченко М.В. Державна політика в сфері захисту прав та благополуччя дітей: ретроспективний аналіз. Електронний журнал Державне управління: удосконалення та розвиток. № 3. 2017. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1048>

⁹ Коломосьць Н.В. Адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні: автореферат дис.... доктора юрид. наук 12.00.07 за спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків. ХНУВС. 2019. 40 с. С. 13.

¹⁰ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.

забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005 р.), Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» (2005 р.), Закон України «Про загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» (2009 р.), Закон України «Про протидію торгівлі людьми» (2011 р.), Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.), Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.) та ін., а також ряд підзаконних нормативних актів.

Зокрема, нашу увагу привертає Порядок забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 585.

Даним підзаконним нормативним актом серед термінів, що вживаються, закріплено поняття жорстокого поводження з дитиною як будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою її експлуатації з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини¹¹.

Водночас важливим є визначення механізму взаємодії державних органів, органів місцевого самоврядування, освітніх закладів, установ системи охорони здоров'я, соціального захисту населення та інших уповноважених суб'єктів щодо забезпечення соціального захисту дітей, що знаходяться у складних життєвих обставинах, в тому числі дітей, постраждалих від жорстокого поводження, забезпечення їхньої безпеки й надання їм допомоги.

Водночас неможливо не згадати про Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типової програми унеможливлення насильства та жорстокого поводження з дітьми» від 4 червня 2025 р. № 658. Важливим є законодавче закріплення забезпечення функціонування ефективної системи унеможливлення будь-якого виду насильства та жорстокого поводження з дітьми, створення у освітніх, культурних закладах, закладах системи охорони здоров'я, соціального захисту, фізичної культури і спорту, відпочинку й оздоровлення, молодіжних центрах, дитячих та молодіжних громадських об'єднаннях,

¹¹ Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» від 1 червня 2020 р. № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF/print>

інших суб'єктах роботи із дітьми та молоддю, середовища, вільного від насильства та жорстокого поводження з дитиною, упровадження системи інформування про випадки (або підозру на випадки) насильства та жорстокого поводження з дітьми, а також забезпечення оперативного їх розгляду та реагування на них¹².

Окрім зазначених нормативних правових актів неможливо не відзначити актуальність схвалення Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 липня 2025 р. № 708-р «Національної Стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року». Можна говорити про сучасний етап розвитку в системі забезпечення та захисту прав дитини. Стратегія гарантує визначення подальших кроків у зазначеній сфері та охоплює більш широке коло проблемних питань, пов'язаних із забезпеченням прав дитини в умовах воєнного стану; забезпеченням прав і найкращих інтересів дітей, які схильні до протиправної поведінки, та дітей, які вчинили правопорушення, дітей, які є потерпілими від злочинів й різних форм насильства, а також дітей, які стали свідками злочинів, дітей, законні права та інтереси яких стикаються із системою правосуддя під час вирішення цивільних спорів, що стосуються життя дитини; забезпеченням прав і свобод дитини в мережі Інтернет¹³.

Звертаючи увагу на досліджені вище нормативні правові акти, можемо констатувати, що Україна прагне до вдосконалення правового забезпечення прав дитини. Турбота, виховання, родинне оточення, сімейний вплив, всебічний розвиток інтересів та особистості дитини, здорове природне середовище, належний рівень медичного та соціального обслуговування – ті стандартні постулати, які Україна намагається закріпити у вітчизняних нормативно-правових актах, вдосконалюючи механізм реалізації прав дитини, опираючись на позитивний досвід світового співтовариства та враховуючи сучасні реалії, пов'язані з війною.

2. Дослідження діяльності суб'єктів забезпечення та захисту прав дитини в Україні у воєнний час

Питання щодо забезпечення та захисту прав дитини органами публічного адміністрування, а також іншими уповноваженими на це суб'єктами має чималу актуальність за теперішніх воєнних умов. Сфера, якій ми приділяємо увагу, важлива не тільки з точки зору

¹² Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типової програми унеможливлення насильства та жорстокого поводження з дітьми» від 4 червня 2025 р. № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2025-%D0%BF/print>

¹³ Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 липня 2025 р. № 708-р «Національної Стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/708-2025-%D1%80#Text>

функціонування органів державної влади, а й роботи органів місцевого самоврядування, об'єднаних територіальних громад, інших уповноважених суб'єктів, які в теперішніх складних воєнних умовах виконують обов'язки щодо взаємодії у заданому напрямку.

Погоджуємось із науковою думкою Н. Коломосьць, вважаючи, що національний рівень суб'єктів здійснення забезпечення та захисту прав дитини в Україні утворюють центральні органи виконавчої влади, регіональні або територіальні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також недержавні організації і громадськість.

Разом із ними в Україні функціонують державні органи загальної компетенції, для яких захист прав дитини є одним із напрямків діяльності, однак не основним (сюди відносяться: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та ін.); державні органи спеціальної компетенції, що створені спеціально для захисту прав дитини в Україні (Уповноважений Президента України з прав дитини; центри соціально-психологічної реабілітації дітей, органи Національної поліції України тощо); громадські організації/формування, котрим притаманні державно-владні повноваження у зазначеній сфері, проте створені та діють задля забезпечення та захисту прав дітей («Ла-Страда Україна», «Всеукраїнська Фундація «Захист прав дітей»», Українська мережа За права дитини та ін.)¹⁴.

Для забезпечення необхідних умов для втілення особистих, економічних, соціальних і культурних прав дітей України, беручи до уваги потребу у специфіці піклування дітьми функціонує інститут омбудсмена, що був створений внаслідок визнання державою та суспільством необхідності гарантування прав і свобод дітей. Посада Радника – уповноваженого Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації є віддзеркаленням розвитку громадянського суспільства, збільшення кількості закріплення прав, свобод та законних інтересів людей на національному та міжнародному рівнях¹⁵.

Увагу привертають такі основні завдання омбудсмена з прав дитини та дитячої реабілітації відносяться як: здійснення постійного моніторингу дотримання в Україні конституційних прав дитини, виконання державою міжнародних зобов'язань у заданій сфері і внесення у встановленому порядку Президенту України пропозицій

¹⁴ Коломосьць Н.В. Адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні: автореферат дис.....доктора юрид. наук 12.00.07 за спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків. ХНУВС. 2019. 40 с. С. 17.

¹⁵ Голяк Л. В. Інститут спеціалізованого омбудсмена: світовий досвід організації та діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Київ, 2010. 24 с.

стосовно припинення та запобігання повторам порушень прав та законних інтересів дитини; внесення пропозицій Президенту України стосовно підготовки проєктів законодавчих актів та актів Президента України з питань дотримання прав та свобод дитини; реалізація заходів, що спрямовані на захист та поновлення порушених прав і свобод дитини, здійснення повідомлення громадськості щодо проведення таких заходів і їх результатів; здійснення підготовки заходів (в тому числі міжнародного характеру) з питань захисту прав дітей за участі Президента України; організація заходів стосовно активізації взаємної співпраці органів публічної адміністрації і органів місцевого самоврядування з питань забезпечення прав дітей та ін.

З огляду на зазначені завдання Радника – уповноваженого Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації можна ствердити, що дана інституція не являється у здійсненні своїх повноважень самостійною. Її діяльність реалізується за допомогою безперервної взаємної діяльності з Президентом України, котрий являється гарантом дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні, а Уповноваженим Президента України з прав дитини забезпечується гарантування конституційних прав дитини.

Кабінет Міністрів України, а також Державна служба України у справах дітей, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції провадять контроль за діяльністю органів і служб у справах дітей, спеціальних установ і закладів соціального захисту для дітей¹⁶.

До суб'єктів, що реалізують функції в сфері забезпечення та захисту прав дітей в Україні слід віднести суди. Судова влада в Україні здійснюється суддями та, у визначених законом випадках, присяжними шляхом здійснення правосуддя через відповідні судові процедури¹⁷.

Суди здійснюють розгляд справ щодо дітей, які вчинили кримінальні правопорушення; щодо дітей, які вчинили адміністративні правопорушення у віці від 16-ти до 18-ти років; про поміщення дітей у віці від 11-ти років до приймальників-розподільників для дітей; про притягнення до адміністративної відповідальності батьків (усиновителів) або інших законних представників дітей за невиконання ними своїх обов'язків щодо виховання й навчання дітей; проваджень з приводу обмеження батьків у дієздатності, відібрання дітей і позбавлення батьківських прав, виселення осіб, позбавлених

¹⁶ Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 р. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>

¹⁷ Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 2 червня 2016р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

батьківських прав, якщо спільне проживання з дитиною, щодо якої вони були позбавлені батьківських прав, неможливе; справ про поновлення батьківських прав і розв'язання спорів між батьками стосовно місця проживання дитини; справ із приводу інших питань, що стосуються особистих, житлових та майнових прав дітей.

Міжнародні стандарти щодо забезпечення та захисту прав дітей вимагають від суддів при провадженні правосуддя останніми розуміння специфіки розгляду означених категорій проваджень, зокрема врахування при судовому розгляді специфічної уразливості кожної дитини, щодо якої безпосередньо або ж опосередковано виноситься конкретне судове рішення.

Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому законодавством, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави¹⁸.

Статтею 131-1 Конституції України як завдання прокуратури визначено: підтримання публічного обвинувачення в суді; організацію й процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до законодавства інших питань в ході кримінального провадження, здійснення нагляду за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, визначеному законом¹⁹.

Разом із тим, Наказом Офісу Генерального прокурора, МВС України, Міністерства юстиції України та Міністерства соціальної політики України від 1 червня 2023 р. № 150/445/2077/5/187 «Про запровадження та реалізацію пілотного проекту щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність» з метою забезпечення при здійсненні досудового розслідування, судового розгляду у кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх, а також при виконанні покарань щодо неповнолітніх ефективної реалізації існуючих обов'язкових універсальних та європейських стандартів захисту та забезпечення прав дітей, виконання вимог міжнародного законодавства запроваджено механізм реалізації пілотного проекту імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність²⁰.

¹⁸ Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

¹⁹ Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

²⁰ Наказ Офісу Генерального прокурора, МВС України, Міністерства юстиції України та Міністерства соціальної політики України від 1 червня 2023 р. № 150/445/2077/5/187

Власне, провідне завдання прокуратури у сфері захисту прав дітей – контроль і нагляд за законністю діяльності правоохоронних структур, що здійснюють протидію правопорушенням, учинених дітьми або стосовно дітей.

Органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей є органами публічного адміністрування, що наділені повноваженнями у сфері забезпечення і захисту прав дітей. Вони наділені повноваженнями із забезпечення соціального захисту та профілактики правопорушень серед дітей. Соціальний захист є комплексом заходів і засобів соціально-економічної та правової спрямованості, здійснюється відповідними суб'єктами щодо забезпечення права дитини на життя, розвиток, виховання, освіту, медичне обслуговування, надання матеріальної допомоги дітям і профілактики правопорушень в дитячому середовищі. Дані обов'язки покладаються в рамках встановленої компетенції на: центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської, міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад; уповноважені підрозділи органів Національної поліції; приймальники-розподільники для дітей; школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти; центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я; спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка)²¹.

Як вбачається із норм чинного законодавства, у нашій державі система органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей є доволі розгалуженою, а кожен її суб'єкт наділений відповідною компетенцією задля забезпечення та захисту прав дитини.

Законом України «Про охорону дитинства» трудові колективи, благодійні та інші громадські організації, а також фізичні особи наділені можливостями брати участь у забезпеченні реалізації заходів з охорони дитинства, покращення становища дітей, утворення розвинутої системи сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та патронату над дітьми, котрі перебувають в складних життєвих обставинах, розвитку послуг з підтримки батьків або

«Про запровадження та реалізацію пілотного проекту щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0150905-23#Text>

²¹ Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>

осіб, які їх замінюють, заходів, спрямованих на забезпечення відповідних умов для виховання, освіти, всебічного гармонійного культурного і фізичного розвитку дитини²². Законом передбачене державне сприяння трудовим колективам, громадським та благодійним організаціям, іншим об'єднанням громадян та фізичним особам в їхній діяльності, котра спрямована на покращення становища дітей, охорону їхніх справ та законних інтересів, заохочує розвиток всіх форм благодійності, патронату та спонсорства стосовно дітей шляхом надання податкових, інвестиційних, митних, кредитних та тарифних пільг у порядку, встановленому законодавством.

3. Національна поліція як суб'єкт забезпечення та захисту прав дитини в Україні

Функціонування Національної поліції України (далі – НП), яка наділена повноваженнями у сфері захисту прав дитини, є надзвичайно важливим. Діяльність поліції у цьому напрямку має на меті зменшення кількості потенційних правопорушників та злочинців у майбутньому. Це досягається шляхом притягнення до юридичної відповідальності неповнолітніх, винних у вчиненні протиправних дій, а також через виховання у дітей правомірної поведінки, правової культури, поваги до закону. НП відіграє ключову роль у формуванні законослухняних громадян у державі з раннього віку.

О. Дручек пропонує наступну класифікацію функцій органів Національної поліції у сфері забезпечення та захисту прав дітей за критерієм сфери їх здійснення, виокремлюючи зовнішні та внутрішні функції.

Так, до зовнішніх функцій НП України у цій сфері відносяться: соціально-сервісна, превентивно-профілактична, адміністративна, кримінально-процесуальна, оперативно-розшукова, дозвільна, охоронна, функція міжнародного співробітництва.

Внутрішні функції НП у заданому напрямку: матеріально-технічна, функція інформаційного забезпечення; науково-методична; кадрова; внутрішньо-організаційна; контрольна; функція соціально-правового захисту працівників. Внутрішні функції НП знаходять свій вияв у внутрішньо-організаційній роботі підрозділів органів поліції²³.

²² Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

²³ Дручек О.М. Адміністративно-правовий статус Національної поліції України як суб'єкта забезпечення прав і свобод дитини: дис. на здобуття наук. ст. канд. юрид. наук за спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2019. 189 с. С. 55.

У межах соціально-сервісної функції поліція надає різнобічну допомогу населенню. Це включає рятувальні та охоронні заходи під час надзвичайних ситуацій (стихійних лих, пожеж, аварій), надання невідкладної медичної та домедичної допомоги, особливо дітям, що постраждали внаслідок нещасних випадків або злочинів. Поліція також займається встановленням особи людей, які не можуть повідомити про себе дані (наприклад, через вік чи стан здоров'я).

Крім того, до обов'язків поліції входить контроль за дотриманням законодавства щодо опіки та піклування над дітьми-сиротами, запобігання бездоглядності та дитячій злочинності. Поліція здійснює заходи з протидії домашньому насильству, забезпечує соціальну адаптацію осіб, звільнених з місць позбавлення волі, надає соціальну та правову підтримку дітям та забезпечує безпеку взятих під захист осіб. Вона також співпрацює з державними та іншими установами у виконанні їхніх повноважень.

У рамках превентивної діяльності поліція виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів і правопорушень, та вживає заходів для їх усунення. Вона припиняє виявлені правопорушення, усуває загрози для життя і здоров'я дітей та забезпечує публічну безпеку. Превентивна функція також включає запобігання та протидію домашньому насильству, жорстокому поводженню стосовно дітей.

Адміністративна функція полягає у веденні проваджень про адміністративні правопорушення, прийнятті рішень щодо стягнень та затриманні правопорушників. Кримінально-процесуальна функція охоплює досудове розслідування, негайне реагування на заяви про злочини та контроль за особами, щодо яких застосовуються електронні засоби нагляду. Оперативно-розшукова функція спрямована на розшук осіб, що переховуються від слідства чи суду, а також безвісти зниклих. Дозвільна функція передбачає видачу дозволів та ліцензій у межах своєї компетенції. Охоронна функція включає захист державної власності та громадян, а також інших об'єктів на договірній основі. Разом із тим Національна поліція здійснює міжнародне співробітництво, бере участь у розробці міжнародних договорів, пов'язаних з боротьбою з організованою злочинністю та іншими питаннями своєї компетенції.

У напрямку забезпечення та захисту прав дітей органами Національної поліції щоденно, поступово й планово проводиться робота із: виявлення, припинення і розкриття злочинів, що вчиняються дітьми; викриття передумов щодо вчинення дітьми правопорушень, вжиття необхідних заходів із їх усунення; правового виховання дітей; розшуку дітей, які зникли або дітей, що залишили сім'ї, навчально-виховні заклади, займаються бродяжництвом; виявлення дорослих, які втягують дітей у злочинну діяльність, проституцію, пияцтво, наркоманію,

жебраків, виготовлення, розповсюдження творів порнографічного характеру за участю дітей, видань, що пропагують насильство та жорстокість, сексуальну розпусту; встановлення батьків або осіб, які їх замінюють, що ухиляються від здійснення обов'язків із створення належних умов для проживання, навчання і виховання дитини; здійснення обліку дітей, які є правопорушниками, у тому числі звільнених зі спеціальних виховних установ задля здійснення превентивних заходів, взаємодії зі службами у справах дітей щодо таких дітей; повернення у місце постійного проживання, навчання дітей що заблукали чи залишили сім'ю; індивідуальної профілактики із дітьми тощо.

Те, що органи НП виконують важливу роль у підвищенні рівня правової культури дітей, підтверджують і інші повноваження, покладені на них законодавством. Це, зокрема: проведення гласних та негласних слідчих розшукових заходів задля розкриття злочинів, вчинених дітьми або щодо дітей; виявлення, облік осіб, що займаються втягненням дітей до антигромадської поведінки; за наявності законних підстав – проведення огляду дітей, речей, що є при них, вилучення документів та предметів (речових доказів злочину); складення протоколів про адміністративні правопорушення, вчинені дітьми, їх батьками, іншими законними представниками, інформування відповідних служб у справах дітей про зазначені випадки; повідомлення органів опіки і піклування про виявлений факт залишення дитини без опіки та піклування; інформування відповідних служб у справах дітей про затримання дитини та повідомлення їй про підозру у вчиненні злочину²⁴.

Сфери захисту прав дітей у роботі органів НП стосується функціонування спеціальних служб та підрозділів, наділених спеціальними повноваженнями. Перша група таких підрозділів – це: Управління ювенальної превенції Департаменту превентивної діяльності НП України, відділи (сектори) ювенальної превенції у територіальних підрозділах НП України. Друга група таких підрозділів – це: поліція превентивної діяльності, дільничні офіцери поліції, поліцейські офіцери громади, патрульна поліція, офіцери служби освітнього середовища, кримінальна поліція, кіберполіція тощо²⁵.

²⁴ Навроцький О. О. Забезпечення прав дитини в Україні: теоретичні і практичні засади адміністративно-правового регулювання: дис. ... докт. юрид. наук за спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2018. 464 с. С. 222-223.

²⁵ Дручек О.М. Адміністративно-правовий статус Національної поліції України як суб'єкта забезпечення прав і свобод дитини: дис. на здобуття наук. ст. канд. юрид. наук за спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2019. 189 с. С. 64

Підрозділи ювенальної превенції НП України (далі – ЮП) є структурними підрозділами Національної поліції України, наділеними спеціальною компетенцією у сфері забезпечення та захисту прав дітей. Організація й функціонування цих підрозділів регламентуються Наказом МВС України «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» № 1044 від 19 грудня 2017 р.²⁶.

Служба ЮП виконує низку важливих завдань:

- проводить профілактичні заходи, щоб запобігти вчиненню дітьми злочинів і адміністративних правопорушень. Вона виявляє причини та умови, що цьому сприяють, і вживає заходів для їх усунення;
- веде профілактичний облік дітей, схильних до правопорушень, і проводить з ними індивідуальну профілактичну роботу;
- шукає зниклих безвісти дітей, встановлюючи їхнє місцезнаходження;
- запобігає та протидіє домашньому насильству, вчиненому дітьми або щодо них, зокрема жорсткому поводженню;
- уживає заходів, спрямованих на попередження дитячої бездоглядності, включаючи поліцейське піклування про дітей;
- здійснює діяльність, пов'язану із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти²⁷.

Повноваження служби ЮП поділяються на кілька груп, що відповідають її основним завданням:

1. Загальні компетенції (згідно з Інструкцією – «основні повноваження»).
2. Компетенції щодо встановлення місцезнаходження зниклої дитини.
3. Компетенції щодо запобігання і протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми або щодо них.
4. Компетенції щодо профілактичного обліку дітей.

До загальних компетенцій служби ЮП належить: планування та впровадження превентивних заходів серед дітей для запобігання негативним явищам; контроль за тим, як підприємці дотримуються законодавчих заборон на продаж дітям алкогольних, слабоалкогольних та тютюнових виробів, а також обмежень щодо їх перебування в нічний час у розважальних закладах і закладах громадського харчування; запобігання та виявлення протиправних дій щодо дитини; притягнення

²⁶ Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2017 р. № 1044. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>

²⁷ Там же.

до адміністративної відповідальності дітей віком від 16 до 18 років та їхніх законних представників, які не виконують обов'язків щодо забезпечення належних умов проживання, навчання та виховання; участь у заходах із запобігання дитячій бездоглядності та правопорушенням; затримання та утримання дітей, залишених без нагляду, у спеціально відведених приміщеннях не більше ніж на 8 годин, доки їх не передадуть законним представникам; проведення ознайомлювальних та виховних бесід з дітьми і їхніми законними представниками для усунення передумов, що призвели до вчинення правопорушення; інспектування дітей, що перебувають у складних життєвих обставинах; виклик дітей та їхніх законних представників у ході провадження у справах про адміністративні правопорушення; залучення дітей до просвітницько-профілактичних або корекційних програм; інформування відповідних місцевих органів державної влади про законних представників, які не виконують своїх обов'язків щодо виховання дитини, жорстоко поводяться з нею або вчиняють домашнє насильство; подання клопотань перед уповноваженими службами у справах дітей щодо направлення дитини до відповідного закладу для надання медичної та психологічної допомоги; участь у судовому розгляді за участю дитини-обвинуваченого; здійснення індивідуальної профілактики щодо дітей, схильних до вчинення правопорушень²⁸.

Компетенції служби ЮП стосовно встановлення місцезнаходження зниклої безвісти дитини включають: участь у першочергових спільних з іншими співробітниками поліції заходах для встановлення її місцезнаходження; збір та аналіз інформації про дитину для з'ясування причин, чому вона самовільно покинула місце проживання; інформування громадськості та ЗМІ про подію; після встановлення місцезнаходження дитини, спільна з іншими службами Національної поліції передача дитини батькам або іншим законним представникам²⁹.

Компетенціями ЮП НП у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми або щодо них, є: виявлення фактів домашнього насильства та реагування на них у встановленому законом порядку; приймання та розгляд заяв і повідомлень про випадки домашнього насильства, вжиття заходів для його припинення та направлення постраждалих за допомогою; винесення термінових заборонних приписів щодо кривдників; взяття дітей-кривдників на

²⁸ Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2017 р. № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>

²⁹ Про затвердження Порядку ведення обліку дітей шкільного віку та учнів: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 684. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2017-п>

профілактичний облік та проведення з ними відповідної роботи; контроль за дотриманням дітьми-кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом терміну їх дії; надання постраждалим інформації про їхні права та можливість скористатися правовими й соціальними послугами відповідно до чинного законодавства та ін.

А.С. Романова акцентує увагу на проблемі переселення дітей під час війни, зміні постійного місця проживання дітьми, що перебувають на обліку в підрозділах ЮП за попереднім місцем проживання. Таких дітей численна кількість, і за місцем їхнього нового фактичного проживання вони повинні бути взяті на профілактичний облік у підрозділах ЮП НП. Проблема не виникає у випадку, коли дитина переселяється з неокупованої території на неокуповану, але, коли переселення відбувається з окупованої території, то можуть бути втрачені відповідні бази даних з інформацією про таку дитину. Тому, співробітники ЮП повинні тісно взаємодіяти із представниками волонтерської спільноти, педагогами, центрами проживання ВПО задля виявлення дітей, схильних до девіантної поведінки, або таких, що потребують особливої соціально-психологічної адаптації. Погоджуємось із дослідницею і з приводу зауваження про поширеність у воєнному часі протиправного залучення дитини до праці. Йдеться про трудову експлуатацію дітей, які втратили рідних, або ж покинули місце проживання і займаються бродяжництвом³⁰. Саме на виявлення таких випадків та подолання їх негативних наслідків направлена діяльність підрозділів ЮП НП.

Таким чином, органи Національної поліції України відіграють визначальну роль в системі суб'єктів, що здійснюють забезпечення та захист прав дитини в Україні. Дослідження компетенцій підрозділів НП дає підстави стверджувати, що загальні та специфічні функції щодо забезпечення та захисту прав дітей, повинні бути відображені у Законі України «Про Національну поліцію» та ряді підзаконних нормативних правових актів.

ВИСНОВКИ

Найбільш повне забезпечення належного зростання та розвитку кожної дитини, створення необхідних умов задля захисту й реалізації їхніх прав та законних інтересів є провідною задачею сучасного суспільства та пріоритетним завданням нашої держави.

³⁰ Романова А.С. Ювенальна превенція під час війни: особливості реалізації повноважень. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.73>. С. 410-411.

В ході дослідження розглянуто спектр міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів, що стали своєрідним базисом для законодавчого закріплення прав і свобод дітей, виступаючи у якості стабілізатора існування громадянського суспільства у світі. Україна здійснює поступальні кроки, ратифікуючи міжнародні нормативні акти у заданій сфері, а також приймаючи ряд законів та підзаконних правових актів у сфері забезпечення та захисту прав дітей.

Захист, виховання, сімейний вплив, всебічний розвиток інтересів та особистості дитини, здорове природне середовище, належний рівень медичного та соціального обслуговування – ті стандартні постулати, які Україна закріплює у вітчизняних нормативно-правових актах, вдосконалюючи механізм реалізації прав дитини, спираючись на позитивний досвід світового співтовариства та складні воєнні реалії сьогодення.

Так, державою закріплено механізм взаємодії державних органів, органів місцевого самоврядування, освітніх закладів, установ системи охорони здоров'я, соціального захисту населення та інших уповноважених суб'єктів щодо забезпечення соціального захисту дітей, що знаходяться у складних життєвих обставинах, в тому числі дітей, постраждалих від жорстокого поводження, забезпечення їхньої безпеки й надання їм допомоги.

Національною Стратегією захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року гарантовано визначення подальших кроків у зазначеній сфері та охоплення більш широкого кола проблемних питань; пов'язаних із забезпеченням прав дитини в умовах воєнного стану; забезпеченням прав і найкращих інтересів дітей, які схильні до протиправної поведінки, та дітей, які вчинили правопорушення, дітей, які є потерпілими від злочинів й різних форм насильства, а також дітей, які стали свідками злочинів, дітей, законні права та інтереси яких стикаються із системою правосуддя під час вирішення цивільних спорів, що стосуються життя дитини; забезпеченням прав і свобод дитини в мережі Інтернет.

Національний рівень суб'єктів в Україні, що забезпечують захист прав дітей, складають центральні органи виконавчої влади, регіональні або територіальні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та недержавні організації і громадськість. Водночас тут діють органи загальної компетенції, для яких одним із напрямків діяльності (не провідним) є захист прав дитини: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та ін., а також державні органи спеціальної компетенції: Радник – уповноважений Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації, органи та служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей.

Держава Україна, запровадивши у відповідності до Конвенції ООН про права дитини посаду омбудсмена з прав дитини та дитячої реабілітації, визнає необхідність приділення захисту прав дітей значної уваги, й декларує охорону дитинства пріоритетним напрямком державної діяльності.

До системи суб'єктів, що діють у сфері забезпечення та захисту прав дитини в Україні віднесено суди, чия компетенція передбачає розгляд різних категорій проваджень, що логічно завершуються винесенням рішення іменем України безпосередньо або опосередковано щодо дитини. Наглядова діяльність за дотриманням норм законодавства органами і службами у справах дітей, спеціальними установами для дітей, органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, здійснюється прокурорами.

Визначальна роль у досліджуваній сфері відведена органам Національної поліції України, яким притаманні особливі зовнішні функції: соціально-сервісна, превентивно-профілактична, адміністративна, кримінально-процесуальна, оперативно-розшукова, дозвільна, охоронна, функція міжнародного співробітництва.

До підрозділів спеціальної компетенції у сфері забезпечення й захисту прав дітей відносяться підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України. Саме вони, відповідно до Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, здійснюють функції у ключових напрямках із: превентивної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню дітьми злочинів та адміністративних правопорушень, виявлення причин та умов, які цьому посприяли, вжиття заходів із їх усунення; профілактичного обліку дітей, що схильні до вчинення правопорушень і проведення заходів індивідуальної профілактики із ними; встановлення місцезнаходження дитини у випадку безвісного зникнення; ужиття заходів із запобігання і протидії домашньому насиллю, вчиненому дітьми або стосовно них, у тому числі жорстокому поводженню з дітьми; заходів із попередження дитячої бездоглядності, зокрема шляхом поліцейського піклування стосовно дітей та діяльності, що пов'язана із захистом прав дитини на отримання загальної середньої освіти. Особливо їх діяльність ускладнена в теперішніх воєнних реаліях.

Дослідження особливостей діяльності підрозділів НП дає підстави стверджувати, що загальні та специфічні функції щодо забезпечення та захисту прав дітей, повинні бути більш детально та повно відображені у Законі України «Про Національну поліцію» шляхом внесення відповідних доповнень.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню нормативно-правового забезпечення захисту прав дітей в Україні, а також системи суб'єктів, що здійснюють діяльність із забезпечення та захисту прав дитини у нашій державі.

Зокрема, проаналізовано ряд міжнародних нормативних актів, що становлять базис із забезпечення основних прав та свобод дитини. Досліджено норми Конституції України, ряду інших законодавчих актів у заданій сфері. Звернуто увагу на ряд важливих підзаконних нормативних актів, прийнятих в Україні в ході продовження імплементації Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дитини.

Досліджено систему суб'єктів у сфері забезпечення та захисту прав дитини в Україні. З'ясовано, що запровадивши у відповідності до Конвенції ООН про права дитини посаду Радника – уповноваженого Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації, Україна визнає необхідність приділення захисту прав дітей значної уваги, й декларує охорону дитинства пріоритетним напрямком діяльності держави у воєнний час.

Констатовано, що визначальну роль у досліджуваній сфері відіграють підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України, позаяк саме їх представники щоденно, поступово й планово реалізують левову частку функцій, пов'язаних із: здійсненням превентивних заходів серед дітей для запобігання негативним явищам; притягненням до адміністративної відповідальності дітей віком від 16 до 18 років та їхніх законних представників, які не виконують обов'язків щодо забезпечення належних умов проживання, навчання та виховання; участю у заходах із запобігання дитячій бездоглядності та правопорушенням; участю у першочергових спільних з іншими співробітниками поліції заходах для встановлення місцезнаходження дитини; збором та аналізом інформації про дитину для з'ясування причин, чому вона самовільно покинула місце проживання; виявленням фактів домашнього насильства щодо дітей та реагування на них у встановленому законом порядку та ін. Особливо їх діяльність є складною в сучасних умовах війни. З огляду на розглянуті функції поліцейських підрозділів констатовано, що загальні та специфічні функції щодо забезпечення та захисту прав дітей, повинні бути більш детально та повно відображені у Законі України «Про Національну поліцію» шляхом внесення відповідних доповнень.

Література

1. Вплив війни на дітей. Музей воєнного дитинства. Електронний ресурс. URL: <https://warchildhood.org/ua/impact-of-war-on-children/>
2. Лінник Н. В. Історичні передумови захисту прав і свобод дитини на різних етапах розвитку суспільства. *Університетські наукові записки*. 2006. 2(18). С. 41-45.
3. Гончаренко О. П. Міжнародно-правове регулювання прав дитини в Україні. *Юридична Україна*. 2009. № 2. С. 2-6.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй «Про права дитини» від 20.11.1989 р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
5. Кравченко М.В. Державна політика в сфері захисту прав та благополуччя дітей: ретроспективний аналіз. *Електронний журнал Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 3. 2017. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1048>
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» від 1 червня 2020 р. № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF/print>
8. Коломоєць Н.В. Адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні: автореферат дис.....доктора юрид. наук 12.00.07 за спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків. ХНУВС. 2019. 40 с.
9. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 2 червня 2016р. (в редакції від 05.08.2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
10. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014р.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
11. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
12. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>
13. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
14. Дручек О.М. Адміністративно-правовий статус Національної поліції України як суб'єкта забезпечення прав і свобод дитини: дис. на здобуття наук. ст. канд. юрид. наук за спец. 12.00.07 «Адміністративне

право і процес; фінансове право; інформаційне право». Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2019. 189 с.

15. Навроцький О. О. Забезпечення прав дитини в Україні: теоретичні і практичні засади адміністративно-правового регулювання: дис. ... докт. юрид. наук за спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2018. 464 с.

16. Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2017 р. № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>

17. Про затвердження Порядку ведення обліку дітей шкільного віку та учнів: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 684. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2017-п>

18. Романова А.С. Ювенальна превенція під час війни: особливості реалізації повноважень. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.73>

Інформація про автора:

Сукмановська Лідія Михайлівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права

та адміністративного процесу

Львівського державного університету внутрішніх справ

вул. Городоцька, 26, м. Львів, 79007, Україна